

KARIKATURIST ANĐEO UVODIĆ

UDK: 741.5 Uvodić, A. (497.5 Split)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 18. X. 2001.

Mr. sc. FRANO DULIBIĆ
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Ivana Lučića 33
10000 Zagreb

Istraživanje zapostavljenoga i neistraženog opusa Anđela Uvodića ukazuje na dosadašnje pogrešno navođene podatke o Uvodićevim mapama karikatura, te donosi nove datacije, podatke i analizu Uvodićeva likovnog izraza u karikaturi. Istaknuto je Uvodićevo zalaganje za ravnopravan položaj karikature s drugim vrstama likovnog izražavanja, što je najneposrednije izraženo u njegovim tekstovima. Ističe se i dosad nezaapažena povezanost književnog opusa Marka Uvodića s likovnim opusom njegova brata, Anđela Uvodića.

Anđeo Uvodić (Split, 2. listopada 1881. - 6. veljače 1942.) karikaturist, grafičar i slikar, priredio je petnaestak samostalnih izložaba, od kojih su pet bile izložbe karikatura. Svih pet izložbi održano je između 1917. i 1932. godine, a o njima je objavljen iznimno velik broj prikaza i kritika.¹ Stoga možemo reći da Anđeo Uvodić među svim hrvatskim karikaturistima ima najopsežniju bibliografiju, koja po svojem opsegu zahtijeva zasebnu analizu.² Osim toga, Anđeo Uvodić je i autor nekoliko eseja o karikaturi, kojima je istodobno želio izmijeniti krivo shvaćanje karikature i podignuti je na ravnopravnu razinu s ostalim vrstama likovnog izražavanja. Uvodićeva velika popularnost u

razdoblju između dva rata potpuno je u kontrastu sa sadašnjim ignoriranjem njegova opusa, kao i s ignoriranjem karikature kao likovnog načina izražavanja. Povod da se pokuša makar djelomice sagledati i valorizirati dio Uvodićeva zapostavljena i neistražena opusa koji se odnosi na karikaturu, šezdeseta je godina od njegove smrti. O zapostavljenosti Uvodićeva opusa govori i podatak da ga Grgo Gamulin u svojoj knjizi *Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća* spominje samo jednom, i to upravo u kontekstu neistraženosti. “Upravo je karikatura veliko i neistraženo poglavlje splitskog likovnog života; ne samo njegova (I. Mirkovića, op.p.) nego i A. Uvodića, E. Vidovića i drugih. Vezana uz južnjački karakter Splita i Dalmacije, ona predstavlja poseban vid likovne kulture, pa i subkulture ovog područja. List Duje Balavac je dugo vremena bio žarište tog sloja postojanja u smijehu i oštrini zapažanja. Fenomen koji zaslužuje ne samo izučavanje nego i izložbu, koja bi upotpunila poznavanje tog vremena.”³

Anđeo Uvodić školovao se u Splitu i Beču, gdje se za vrijeme trogodišnjeg studiranja započeo baviti karikaturom. Znamo da je njegovo slikarstvo u počecima bilo pod utjecajem Emanuela Vidovića, od kojeg je mogao dobiti i prve poticaje za karikaturu. Uvodić je u mladosti doista pokazivao izrazitu nadarenost, što potvrđuje podatak da je prilikom boravka u Beču 1912. godine bio suradnikom humorističkog lista *Die Muskete* i ugledne književne revije *Merkur*.⁴ Iz brojnih prikaza njegovih izložaba doznajemo i da je 1917. godine imao u rukopisu knjigu o karikaturi koja nikada nije objavljena. Čini se da je ista sudbina zatekla i njegov opći pregled povijesti umjetnosti najavljen 1937. godine. Od osnutka (1931. godine) bio je kustos splitske Galerije umjetnina. Osim mape “*Karikature*” iz 1905. godine s dvadeset karikatura uglednih splitskih ličnosti, Uvodić je objavio drugu mapu “*Karikature*”, 1922. godine, s dvanaest litografija hrvatskih umjetnika. Knjigu karikatura, objavio je 1937. godine.⁵ Dio Uvodićeva grafičkog opusa objavljen je u mapama “*Dalmacija*”, 1928., i “*Split*”, 1934. godine.

Tijekom čitava stvaralačkog djelovanja intenzivno se zalagao za umjetnički dignitet karikature, odnosno, postavio se oštro protiv toga da se karikatura shvaća “... kao nuzgredna igrarija, diletantizam, ili

jednostavni obrt novinski”.⁶ “Ne smijemo opći interes, što ga svijet imate za komiku uopće, smatrati kao i dokaz jednakog uživanja i razumijevanja. Nužno je odgajanje i izobrazba i na ovom polju, jer bez toga nema uspjeha, a po tome ni napretka.”⁷ Priredio je pet izložbi karikatura (Zagreb, 1917., 1926; Split, 1926., 1927, 1932.), a kada bismo brojali i izložbe na kojima je uz svoje slikarstvo i grafike izložio i karikature broj bi bio još veći. Uvodić je pisao likovne kritike i tekstove o hrvatskim (monografije o Ćulinoviću i Meduliću) i inozemnim likovnim umjetnicima, kao i nekoliko nadahnutih povijesnih prikaza i eseja o karikaturi.

Rasutost i zagubljenost bogatog opusa otežava praćenje formiranja, razvitka i karakteristika Uvodićeva likovnog izraza. Nekoliko njegovih karikatura pronašli smo u splitskom Gromu (1921.-1923.), a dvadesetih godina autor je i karikaturalnih ilustracija za šaljive rubrike u splitskim dnevnim novinama *Novo doba*, za koje je tekstove pisao njegov brat, Marko Uvodić.⁸ Takve karikaturalne ilustracije i tekstovi objavljeni su i u zagrebačkim *Koprivama* između 1936.-1939. godine, u rubrici “Malena je Dalmacija”. Zanimljivo je primijetiti da iako je bio blizak karikaturistima okupljenima oko Duje Balavca, Uvodić nije nikada objavio karikaturu u tom najpopularnijem splitskom časopisu.⁹

MAPE I ALBUM KARIKATURA

Najranije Uvodićeve karikature nalazimo među listovima mape “Karikature” iz 1905. godine s portretima uglednih Splitskana i splitskih umjetnika.¹⁰ Mapa ima 20 listova s crtežima tušem koji su kopirani i akvarelirani. Vrlo je teško prepoznati da se radi o mapi zbog autorova neuobičajenog postupka umnažanja vlastitih crteža u nepoznatom broju primjeraka.¹¹ Neistraženost Uvodićeva opusa dovela je do toga da se iz publikacije u publikaciju prepisuju pogrešni podaci, pa tako nitko nije uočio da je o jednoj mapi iz 1922. u tisku objavljeno desetak prikaza, a o navodnoj drugoj mapi iz iste godine ni jedan jedini. Moramo zaključiti da druga mapa iz 1922. godine ne

postoji, te je vrlo vjerojatno da je netko prije više od trideset godina zaboravljenu mapu iz 1905. godine datirao u 1922. godinu. Te dvije mape izrazito se razlikuju u likovnom izrazu budući da u prvoj prevladavaju secesijske, a u drugoj dominiraju ekspresionističke značajke. Već uočavanje te razlike trebalo je navesti na sumnju da obje mape nisu mogle nastati 1922. godine.¹²

U mapi "Karikature" iz 1905. godine Uvodićeve karikature pokazuju da je već tada težio karakternim studijama kroz medij karikature. To su jednostavni crteži, kod kojih obrisna linija igra odlučujuću ulogu. Dojam vještog sažimanja linijom pojačan je konceptualno dobro osmišljenim djelomičnim "uokviravanjem" karikatura linijom: slikar Katunarić prikazan je tako da je okvirnom linijom spojen sa slikarskim stalkom, a Virgil Meneghello Dinčić prikazan je na stiliziranoj slikarskoj paleti. Čistoća i jednostavnost likovnog izraza, te spomenut način dekorativnog (ali i funkcionalnog) "uokviravanja" karikatura ukazuje da je Uvodić poput ostalih iz splitskoga karikaturističkog kruga bio pod utjecajem njemačkih i austrijskih karikaturista. Usvojivši elemente secesijskog izraza, na duhovit i svrsishodan način je primijenio te elemente, te je na taj način svaka karikatura postala zaokružena cjelina.

Na karikaturi Beethovena iz 1911. godine vidimo daleko složeniju strukturu lica, izravno, hipnotičko upiranje pogleda prema promatraču, te izrazitu plošnost, postignutu nepravilnim oblicima koje tvore linije poput izohipsi na kartama.¹³ Sve to pridonosi ekspresivnosti izgleda, odnosno, moguće je osjetiti da su odjeci ekspresionizma ostavili traga na Uvodićevu izrazu, ali kao i u slučaju secesije, ti elementi nisu usvajani na površinskoj razini, već su transformirani individualnim svojstvima Uvodićeva rukopisa.¹⁴

Zanimljiva je opservacija Antuna Branka Šimića iz 1917. godine, o Uvodićevoj tehnici i utjecaju njemačkih karikaturista na njegov izraz. "Gospodin Uvodić nas je malko iznenadio tehnikom svojih karikatura. Shvaćajući modernu karikaturu kao crtež od nekoliko crta, načinjen na brzu ruku, upravo kao inteligentnu bilješku o smiješnoj našoj mani, začudili smo se malo, kad smo vidjeli kod gospodina Uvodića upotrebu akvarela i potpunu izrađenost, daleku od one časovite i

sasvim impresionističke impresije. Gospodin Uvodić ne radi dakle kao većina francuskih, nego kao većina švapskih karikaturista.”¹⁵

Još ekspresivnije djeluju Uvodićeve karikature objavljene u mapi “Karikature” iz 1922. godine, ali sada bez plošnog karaktera. Naprotiv, Uvodić ističe trodimenzionalnost karikiranih osoba gustim sjenčanjem volumena tijela, te čestim prikazivanjem kratkih sjena neobičnih oblika, koje su formirane pored nogu karikiranih ličnosti.¹⁶ Poput većine dobrih karikaturista, on ne robuje osmišljenom i definiranom izrazu. Ponekad neočekivano promijeni način transformacije lica i prikazivanja portretnih osobina, ili na iznenađujući i duhovit način upotrijebi karakterističke atribute ili situacije vezane za partretirane osobe (npr. karikatura Emanuela Vidovića, 1922.). To su godine kada je Uvodić objavio nekoliko karikatura u humorističkom listu Grom (1921.-1923.). Nakon 1925. godine teško je pratiti Uvodićevo stvaralaštvo jer su nam ograničene mogućnosti uvida u dio opusa iz posljednja dva desetljeća. Ipak, na osnovi manjeg broja radova stječemo dojam da se Uvodić u određenoj mjeri vraćao svojim počecima, ponovno težeći što sažetijem prikazu karikirane osobe.

U albumu karikatura pod nazivom “Iz moje bilježnice”, s podnaslovom “Split u karikaturi”, Uvodić je objavio 50 karikatura.¹⁷ Prema dosadašnjim saznanjima, to je prvi album karikatura objavljen u Hrvatskoj. U albumu su u najvećem broju prikazane viđenije i ugledne splitske ličnosti, a u manjem broju svakodnevni susreti na ulici karakterističnih splitskih tipova muškaraca i žena, šale iz svakodnevice, situacije koje su bile obilježje vremena. S tehničke strane sve karikature izvedene su na isti način: vanjski rub obrisne linije je oštar, a unutrašnji mek, odnosno, unutrašnji rub služi za sjenčanje, stvaranje dojma volumena. Dok vanjskim obrisom, nerijetko u dugim neprekinutim linijama dočarava temelj karaktera pojedine osobe, u sjenčanjima stvara složenije, kraće ritmove tamnih i svijetlih površina koje svojim rasporedom i ritmom postižu bliskost sa stvarnom psihološkom složenošću ili jednostavnošću karaktera. Knjiga kao cjelina na zanimljiv način prezentira duh ljudi tadašnjega, međuratnog Splita, a svaka karikatura zasebno pokazuje različit pristup karakteru modela. Kao i u svih karikaturista, i u Uvodića nalazimo da su mu

oscilacije u likovnoj kvaliteti velike: manji broj portreta u svojoj jednostavnosti dolazi do predvidive banalnosti, te na licima ponekad prikazuje glupav izraz. Često koristi profil, a izrazito rijetko vidimo otvoren pogled prema promatraču (iznimka karikatura br. 27 "Jadranski dnevnik" - dr. Ivo Tartaglija). Ipak, sveukupno gledajući, osjećamo mediteranski, splitski temperament na svakoj karikaturi. U nekoliko izvrsnih portretnih karikatura Uvodić apstrahira pojedine dijelove lica - kada nestaju oči (br. 25. "Splitski akvarel") ili se nos, pa potom gotovo svi dijelovi lica, pretvaraju u neobičan izlomljeni sklop koji sjajno dočarava oštrinu i tvrdoću karaktera (br. 31. "Sa Marjana"). Kad prikazuje tipove s ulice ili težake s magarcima Uvodić je često na razini doslovnog prenošenja dosjetke. Najočitiiji primjer je kada prikazuje strahovito pretovarene magarce, što danas ne djeluje osobito smiješno, a u vrijeme nastanka karikature pretovareni magarci bili su svakodnevni prizor u stvarnosti, te ne nalazimo nikakav odmak od stvarnog prizora.¹⁸ Takve, do banalnosti jednostavne karikature samo potvrđuju da je čitava knjiga sastavljena od karikatura stvarnih osoba, od stvarnih tipova građana i seljaka, u određenom vremenu i prostoru.

IZLOŽBE

U enciklopedijama nalazimo da je Anđeo Uvodić počeo izlagati 1908. godine na Prvoj dalmatinskoj izložbi u Splitu.¹⁹ Sumnju da se ranije počeo baviti likovnom umjetnošću, potvrdili smo pronašavši podatak da je počeo izlagati od 1902. godine, dakle, kada mu je bilo 19 godina, ali o prvim izložbama znamo vrlo malo, osim o maloj izložbi iz 1906. godine, kada je već bio u Splitu poznat kao karikaturist.²⁰

Među Uvodićevim izložbama karikature izdvajamo izložbu održanu u Splitu 1927. godine. Na naslovnoj stranici kataloga otisnuta je karikatura Katarine Stanković, a u katalogu se nalazi njezin esej pod naslovom "Žena u karikaturi". Na Uvodića, koji nije želio raditi karikature žena jer se bojavao da će ih uvrijediti, utjecala je Kata-

rina Stanković, koja je i autor teksta za katalog izložbe: "... zašto ne bismo i mi žene bile sposobne da se iz sveg srca nasmijemo sebi samima, kako su to u stanju da rade muškarci?"²¹ I doista, ako se okrenemo prošlosti, žene u karikaturi bile su rijetkost, a i danas u portretnoj karikaturi daleko češći motiv karikaturista su muškarci (u pvoj fazi Duje Blavca nije bilo nijedne karikature žene). Andeo Uvodić bio je iznimno pažljiv, kako ne bi svojom karikaturom uvrijedio. Njegova težnja bila je da karikiranje tjelesnih karakteristika bude samo polazište za duhoviti psihološki portret i u tome je podjednako tretirao muškarce i žene. Katarina Stanković u svojem je tekstu doista dobro razumjela Uvodićevo shvaćanje karikature: "Najdublji i posljednji smisao karikature jest taj da se svima prikaže vidljivo i tako reći opipljivo ono unutrašnje biće čovjeka, a da to postigne, umjetnik smije da se posluži svakim sredstvom. On naročito podvlači, ističe, naglašava izvjesne tjelesne crte, a s druge strane opet smanjuje i eventualno pritajuje koju drugu crtu i to prema tome kako smatra da mu je to podesno ili ne za postizavanje svoje svrhe. Ali umjetniku je uvijek do toga da nam preko tjelesnih crta predoči ono što je osobeno i bitno u čovjeka, ono što se u njegovoj spoljašnosti izražuje i na čemu se ta spoljašnost osniva."²² Ne bi nas iznenadilo ako bi se utvrdilo da je Andeo Uvodić prvi dalmatinski karikaturist kojem su motiv bile žene.²³

TEKSTOVI O KARIKATURI

Andeo Uvodić pisao je o portretnoj karikaturi, ističući psihološko poniranje u karakter karikirane osobe. Među Uvodićevim tekstovima o karikaturi ističe se nadahnuti esej "Naši karikaturiste", objavljen 1911. godine, u kojem je pisao i o ciljevima karikature: "Upoznati svoje mane i svoje pogreške prvi je korak da se poboljšamo. Karikatura će nas više puta u tomu pomoći, ona će nas rugajuć se uzdržati, da se o svoje dužnosti i dostojanstvo ne ogriješimo. Ova umjetnost - kad je doista prava umjetnost - je pravi i iskreni odraz čistog osjećaja i pravog temperamenta jednog naroda ili društva, bez one konven-

cionalnosti kojom smo vični da uvijek gledamo i umišljamo naše društvo. Ona je gola istina jedne epohe kulture i civilizacije, istina mana, taštine, kao što je i barometar vreline i kreposti dotičnog naroda ili društva.”²⁴ Svojim karikaturama i tekstovima o karikaturi Uvodić je težio promjeni odnosa javnosti prema karikaturi i na shvaćanju karikature kao umjetnički vrijedne vrste. “U našoj literaturi, barem što bi meni bilo poznato, nema opsežnijeg djela u originalu ili prijevodu o umjetnosti karikature. Rijetki i rastrkani osvrti i sastavci po pojedinim novinama nisu dakako dostatni da nas potpuno upoznaju s ovim neobičnim i važnim produktom čovječjeg duha. Veći pak dio naših satiričkih i humorističkih novina, osim par izuzetaka, ne daje čistu i istinsku umjetnost karikature, pa nije čudo što se ona, kod nas, još smatra kao neka vrst poruge ili proste sprdnje, i što ne zaslužuje naše osobite pažnje.”²⁵

BRAĆA ANĐEO I MARKO UVODIĆ

Čini se gotovo nevjerojantim u vrijeme interdisciplinarnih istraživanja da ne postoje analize komplementarnosti i razlika u djelima dvojice braće: Anđela i Marka Uvodića.²⁶ Obojica su gotovo čitavo svoje stvaralaštvo posvetili Splitu. Moglo bi se reći da je način na koji se Marko Uvodić posvetio književnosti iznimno blizak načinu na koji je Andeo Uvodić duhovito vizualizirao istu sredinu, isti mentalitet, odnosno iste ljude u istome vremenu. Marko Uvodić to je činio pišući humoreske u čakavskom dijalektu, često rabeći riječi karakteristične upravo za splitsku sredinu i ponekad razumljive samo toj sredini. U svojim humoreskama polazio je od stvarnih ljudi i događaja, ma koliko oni djelovali neobično. Oslonjenost na usko regionalno, na stvarne ljude, na ukazivanje na specifičnosti humora jedne vrlo uske određene sredine, zapravo na istraživanje i potvrđivanje identiteta splitske sredine karakteristično je i za Marka i za Anđela Uvodića. Stoga svi oni koji promatraju opuse dvojice braće odvojeno, čine veliki propust. Zajedno su odrasli, možda i istodobno bili neko vrijeme u Beču na školovanju. Zbog nesuglasica, braća ne surađuju u Duji

Balavcu, a poslije ih obojicu nalazimo u Gromu, dnevnom listu Novo doba i Koprivama. Broj zajedničkih suradnji vjerojatno je mnogo veći. Obojici su glavna tema Splićani i njihov smisao za humor. Ipak, razlika je u tome što se Marko ograničio uglavnom na anonimnoga, često siromašnog čovjeka na rubu egzistencije, dok je Anđeo izrađivao karikature u širokom rasponu od gradonačelnika i uglednih Splićana do malih anonimnih ljudi o kojima je pisao njegov brat Marko. Ispod vedrine i humora, u djelima obojice braće proviruje tragika života. Obojica su ostavila djelo neujednačene kvalitete, obojici je djelo zapostavljeno i nedovoljno istraženo. Zajedničko im je i to što pred kraj života bivaju sudionicima osnivanja važnih kulturnih ustanova - Anđeo splitske Galerije umjetnina, a Marko Muzeja grada Splita. Ukratko, ako želimo što temeljitije istražiti, rekonstruirati i vrednovati opus Anđela Uvodića, moramo istraživati i arhivsku građu o Marku Uvodiću, a isto vrijedi i obratno.²⁷

* * *

Mogućnosti talenta razvijanog u Beču suzile su se u temama i izrazu na lokalni splitski ambijent i mentalitet. Uvodić je u tim daleko težim uvjetima pokušavao u karikaturi dati najviše što može, promatrajući i zapažajući ponašanje ljudi u ambijentu, pružajući u karikaturama pojedinačne psihološke studije koje u cjelini opusa daju i karakternu studiju građana Splita između dva rata. Iako nije bio suradnik Duje Balavca, Anđela Uvodića ipak svrstavamo uz jezgru splitskih karikaturista, koju su činili pokretači Duje Balavca: Emanuel Vidović, Virgil Meneghello Dinčić i Ante Katunarić. Svi su oni istodobno radili na popularizaciji karikature i na podizanju likovne kvalitete karikature. Time su omogućili prodor karikature u izložbene prostore, te su u razdoblju između dva rata uspjeli karikaturu približiti ostalim likovnim vrstama, i kod publike kao i kod kritike, premda ravnopravan tretman karikatura nije nikad stekla. Svojim dijelom opusa koji se odnosi na karikaturu kao i svojim tekstovima, Uvodić je utjecao na niz mlađih splitskih karikaturista koji su bivali sve brojniji u razdoblju između dva svjetska rata.

Šezdeset godina od njegove smrti datum je koji upozorava da grad Split već odavno Anđelu Uvodiću duguje cjelovitu retrospektivnu izložbu i monografiju u kojoj bi se temeljito istražio i na dostojan način prikazao rasuti i nedovoljno istražen Uvodićev opus.

BILJEŠKE

1. Lako je moguće da petnaest Uvodićevih samostalnih izložbi nije konačan broj.
2. Izbor iz bibliografije tekstova o Anđelu Uvodiću do 1977. godine (s osnovnim biografskim podacima i pogreškama vezanim uz mape karikatura) objavljen je u katalogu *Jugoslavenska grafika 1900.-1950.* Beograd, 1977., 260-261.
3. Gamulin Grgo: *Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća.* Zagreb, 1997., sv. II, 166.
4. M. I.: *Angjeo Uvodić.* Neues Tagblatt, Zagreb I/1912, br. 83, 5-6.
5. Uvodićev album karikatura pod naslovom "Iz moje bilježnice" koji se može nazvati i knjigom, često se pogrešno naziva mapom. Primjerak albuma koji je pohranjen u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu, u kazalu pored naziva karikatura ima rukom pisana imena koja su danas vrijedan podatak za rekonstrukciju koja karikatura prikazuje koju osobu. Podatke je zabilježio nekadašnji direktor Sveučilišne knjižnice u Splitu Hrvoje Morović.
6. Uvodić Anđeo: *Naši karikaturiste.* Jug, Split, 1911., br. 7, 223.
7. Uvodić Anđeo: *O Karikaturi.* Novo doba, Split, 1926., br. 79, 20-21.
8. Šaljive rubrike nosile su različite naslove, iznad kojih je mala karikaturalna ilustracija koja prikazuje dva lika u razgovoru. Naslovi su bili: Lovre Batal i Frane Bičvica, Ive Gusinica i meštar Mate Fista, Šjora Luke Nevera i Mande Nanara.
9. U članku iz 1912. godine nalazimo podatak da je dao inicijativu za pokretanje popularnoga humorističkog lista u Splitu (pretpostavljamo da se rado o Duji Balavcu), ali je ubrzo došao u sukob sa suradnicima lista (M. I.: *Angjeo Uvodić.* Neues Tagblatt, Zagreb, I/1912, br. 83, 5-6.). To bi moglo objasniti zašto Uvodić nije objavljivao u Duji Balavcu, ali pretpostavljamo da je sukob ubrzo izglađen jer je Uvodić uz svoj tekst *Naši karikaturiste* (objavljen 1911. godine), predstavio sve suradnike Duje Balavca iz prve faze izlaženja lista s njihovim karikaturama, iako u tekstu nije bilo govora o njima, nego o karikaturi općenito. Uvodić Anđeo: *Naši karikaturiste.* Jug, Split, 1911., br. 7, 211-228.
10. Mapa nosi naziv "Karikature". Primjerak koji je bio vlasništvo dr. Ive Tartaglije danas je u vlasništvu Sveučilišne knjižnice u Splitu. Na omotu je potpis dr. Tartaglije i datacija 25. 12. 1905.-1906. Drugi primjerak ove mape nalazi se u

- vlasništvu Muzeja grada Splita, a desetak listova nalazi se u Arheološkome muzeju u Splitu. U inventarnim knjigama Muzeja grada Splita listovi su datirani oko 1910. godine. U nekim mapama dodano je i nekoliko karikatura koje najvjerojatnije nisu umnažane.
11. Iris Slade Šilović prva je uočila da je Uvodić rukom kopirao vlastite crteže. Zahvaljujem kustosici Iris Slade Šilović i svim djelatnicima Galerije umjetnina u Splitu na ukazanoj pomoći tijekom istraživanja.
 12. Dvije mape karikatura u tehnici litografije pod nazivom Hrvatski umjetnici i Split u karikaturi iz 1922. godine navode enciklopedije. *Likovna enciklopedija Jugoslavije*. Zagreb, 1966., sv. 4., 481; *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*. Zagreb, 1996., sv. 4, 394. Isto u *Jugoslovenska grafika 1900-1950*. Beograd, 1977., 260.
 13. Uvodić Angjeo: *Beethoven*, likovni prilog časopisu Jug, Split, 1911.
 14. Umjetnički prilog reviji Jug, Split, 1911., br. 1.
 15. Šimić, A. B.: *Impresija karikatura*. Hrvatska prosvjeta, Zagreb, 4/1917., 207-210.
 16. Uvodić Anđeo: *Karikature* (mapa). Split, 1922., naklada 100 primjeraka.
 17. Uvodić je planirao izdati nekoliko albuma karikatura, koje je većinom ranije izlagao na izložbama. To je napisao u predgovoru, a album "Iz moje bilježnice" označio je kao I. svezak. Uvodić Angjeo: *Iz moje bilježnice*. Split, 1937.
 18. Jedino na potpuno doslovnoj razini prizor natovarenog magarca je karikaturalan. Naime, podrijetlo pojma karikatura je u talijanskoj riječi caricare, što znači natovariti, pretovariti.
 19. *Likovna enciklopedija Jugoslavije*. Zagreb, 1966., sv. 4, 481; *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*. Zagreb, 1996., sv. 2, 394.
 20. Podatak da je prvi put izlagao 1902. godine nalazimo u kratkom tekstu u povodu Uvodićeve izložbe crteža, bakropisa i bakroreza u Splitu 1928. godine. - *Izložba Angjela Uvodića u Splitu*. Svijet, Zagreb, III/1928., br. 21, 440. O izložbi iz 1906. godine: T., *Umjetnost. U izlogu gosp. Frane Rosića...*, Sloboda, Split II/1906., br. 69, str. 4. O izložbi u izlogu trgovine Ševeljević (otvorene 11. XI. 1905.) podatak prema: Ivanišević, Milan, *Umjetnine u splitskoj vili Dalmaciji*, Kulturna baština, Split, 21/1999., br. 30, 264.
 21. Stanković Katarina: *Žena u karikaturi*. Tekst u katalogu izložbe karikatura Anđela Uvodića, Split, 1927. Isti tekst tiskan je i u dnevnom listu Novo doba. Stanković Katarina: *Žena u karikaturi. Prilikom izložbe A. Uvodića*. Novo doba, Split, XX/1927, br. 227, 2, 7.
 22. Ibid.
 23. Nažalost, karikatura Katarine Stanković iz kataloga Uvodićeve izložbe u Splitu 1927. godine, jedina je koja nam je danas dostupna iz tog razdoblja.
 24. Uvodić Anđeo: *Naši akarikaturiste*. Jug, Split, 1911., br. 7, 211-228.
 25. Uvodić Anđeo: *O Karikaturi*. Novo doba, Split, 1926., br. 79., 20-21. Uz dva

- navedena teksta o karikaturi spomenimo i Uvodićev predgovor albumu *Iz moje bilježnice*, koji je tiskan i u *Jadranskom dnevniku* 1936., br. 300, str. 19.
26. Marko Uvodić (Split, 27.5. 1877. - 3. 3. 1947.) Nakon završene osnovne škole i gimnazije u Splitu, završio je dva semestra Više tehničke škole u Beču te se zaposlio kao sudski činovnik. Umirovljen je 1922. godine, otkad se intenzivno bavi novinarskim i književnim radom. Humorističke napise počeo je objavljivati u *Duji Balavcu*. Bio je osnivač i urednik nekoliko splitskih listova (*Grom*, *Primorska pošta*, *Ježinac*), a kao novinar surađivao je u listovima *Novo doba*, *Dom i svijet*, *Novosti*, *Jutarnji list* i *Koprive*. Izbor pripovijedaka pisanih u čakavskom dijalektu objavio je u knjizi *Libar Marka Uvodića Spličanina*. Poslije II. svjetskog rata sudjelovao je u osnivanju Muzeja grada Splita, kojemu je i prvi upravitelj, ali vrlo kratko, jer je umro 1947. godine. Nekoliko izbora njegovih pripovijedaka objavljeno je u knjigama *Drugi libar Marka Uvodića Spličanina*, 1952.; *Izabrani libar Marka Uvodića Spličanina*, 1957.; Marko Uvodić, Đuro Vilović, Danko Anđelinović: *Izabrana djela*, Matica hrvatska (edicija *Pet stoljeća hrvatske književnosti*), Zagreb, 1968. Svojim književnim opusom Marko Uvodić utjecao je na Antu Katunarića i Miljenka Smoju.
27. Polazište za daljnja istraživanja književnog rada Marka Uvodića mogu biti sljedeći naslovi: Živko Jeličić, *Marko Uvodić, Đuro Vilović, Danko Anđelinović, Izabrana djela*, Zagreb, 1968.; Zdravko Mužinić, *Književno djelo Marka Uvodića*, Split, 1995.

IL CARICATURISTA ANĐEO UVODIĆ

Riassunto

Anđeo Uvodić (Spalato, 2/10/1881-6/2/1942) caricaturista, grafico e pittore, aveva allestito una quindicina di mostre personali di cui ben 5 erano state dedicate alla caricatura. Tutte e 5 le mostre ebbero luogo tra il 1917 e il 1932, e ne fu pubblicato un gran numero di critiche e recensioni. La grande popolarità di Uvodić nel periodo tra le due guerre è in contrasto sia con l'attuale indifferenza verso la sua opera che con l'indifferenza verso la caricatura come modo di esprimersi in senso pittorico. Anđeo Uvodić compì gli studi liceali a Spalato. Si trasferì poi a Vienna dove, nel corso degli studi universitari durati tre anni, cominciò a occuparsi della caricatura. Nel 1912 collaborò al giornale umoristico viennese *Die Muskete* e alla prestigiosa rivista letteraria *Merkur*. Oltre al fascicolo intitolato *Karikature* del 1905 con venti caricature di uomini illustri di Spalato, nel 1922 Uvodić ne pubblicò un altro con dodici litografie di artisti croati. Nel 1937 pubblicò un libro di car-

icature intitolato *Iz moje bilježnice* in cui c'erano 50 caricature. Fino alla prima guerra mondiale nelle sue caricature predominava l'influsso dei caricaturisti tedeschi, mentre nell'espressione le caratteristiche dello stile secessionistico. Nel periodo che va dal 1916 al 1940 si esprimeva spesso in modo espressivo all'interno della scrittura riconoscibile. La maggior parte delle sue caricature appartiene alla caricatura ritrattista, mentre assai di rado disegnava caricature gag o illustrazioni caricaturali. Grandi sono le oscillazioni della qualità pittorica di alcune delle sue caricature. Uvodić fu uno dei primi (se non il primo) caricaturisti dalmati a disegnare caricature di donne e ad esibirle nelle mostre (Spalato, 1927). Mettere in caricatura le caratteristiche fisiche per Uvodić fu solo il punto di partenza verso un ritratto psicologico umoristico e vi trattava nello stesso modo sia uomini che donne. Lo stesso atteggiamento si rifletteva nei suoi testi sulla caricatura ritrattista in cui metteva in rilievo l'analisi psicologica della persona caricaturata. Oltre i nuovi dati sul fascicolo con caricature e sulle mostre di Uvodić, ci preme di segnalare il legame esistente tra l'opera letteraria di Marko Uvodić e di quella pittorica di Andelo Uvodić, un legame che finora era stato ignorato. I fratelli Uvodić hanno dedicato le loro opere a Spalato e al particolare senso dell'umorismo degli Spalatini.

Andeo Uvodić, Autokarikatura (objavljeno u: Novo doba, 1926, br. 79, 20.)

Conte de "Gospa o Soc" (karikatura Ante Katunarića), mapa "Karikature", 1905.

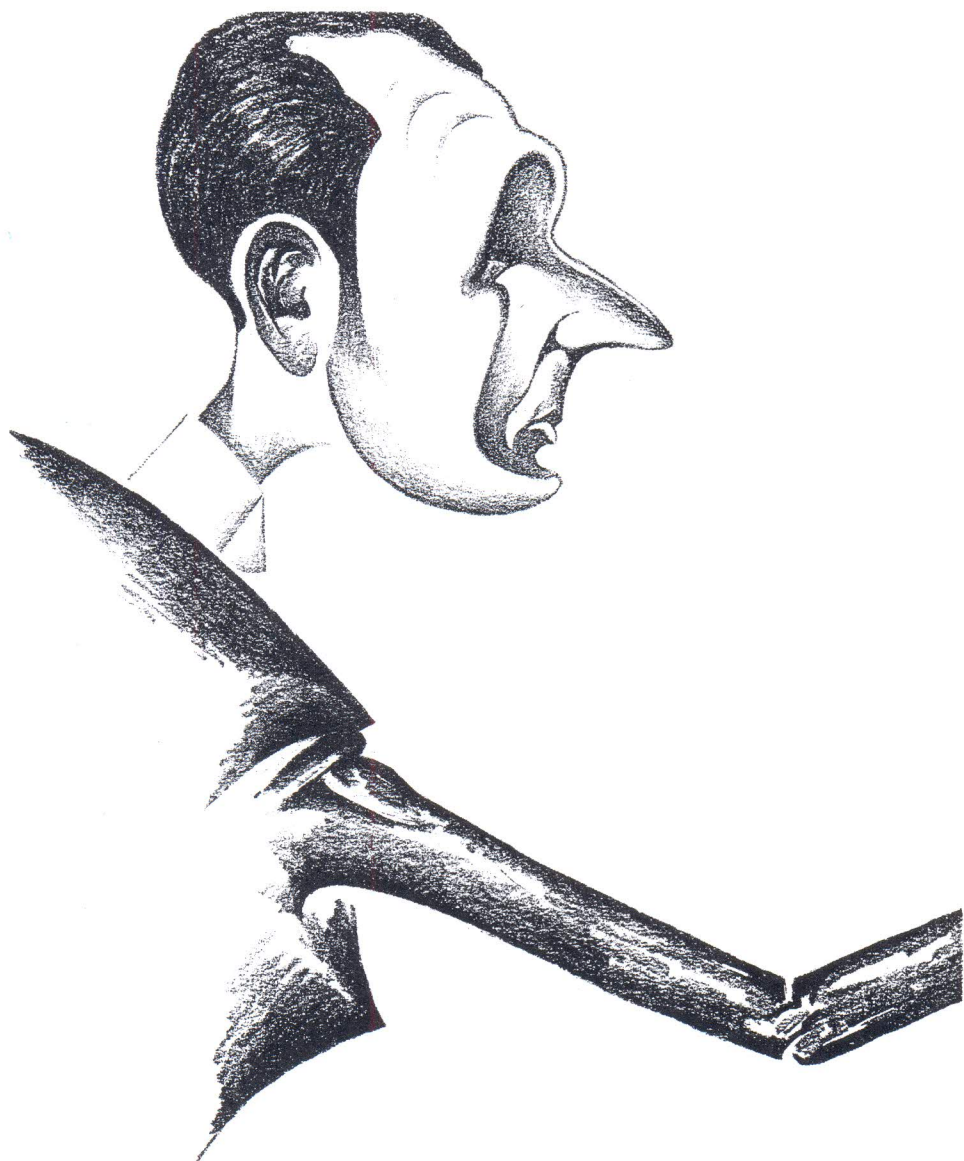
Slikar (karikatura Virgila Meneghella Dinčića), Iz mape "Karikature", 1905.

Andeo Uvodić, Ante Katunarić, (objavljeno u: Zvono, Zagreb, IV/1910, br. 26, 617.)

Andeo Uvodić, U naponu stvaranja (Emanuel Vidović), mapa "Karikature 1922.

Andeo Uvodić, Splitski akvarel (Ivo Tijardović), album "Iz moje bilježnice", Split 1937.